

EEN VONDST VAN DE POELRUITER *TRINGA STAGNATILIS* IN NEDERLAND

A find of Marsh-Sandpiper *Tringa stagnatilis* in the Netherlands

E. R. OSIECK EN C. S. ROSELAAR

INLEIDING

Gedurende augustus en september 1971 vond in Zuidelijk Flevoland een massale sterfte plaats van allerlei eenden en steltlopers. Deze werd veroorzaakt door het toxine van een bacteriophage van het C-type van *Clostridium botulinum*.

Clostridium is een bacterie, die zich in zuurstofarm milieu bij temperaturen rond 30° C sterk uitbreidt. In ondiep water, zoals in Zuidelijk Flevoland en elders op opspuitterreinen, waren de omstandigheden ten gevolge van het warme najaarsweer in 1971 optimaal voor de ontwikkeling van de bacterie. De massale dood van eenden en steltlopers door vergiftiging met het bovengenoemde toxine werd op diverse plaatsen in ons land geconstateerd, maar waarschijnlijk nergens in zo grote mate als in Zuidelijk Flevoland. De vergiftiging, die bekend staat als botulisme, treedt ook wel op bij eenden in stadsparken (Haagsma, c.s. 1971).

RESULTAAT EN DISCUSSIE

Om de omvang van de vogelsterfte vast te stellen bezochten de schrijvers in september enkele malen de nieuwe polder en telden het aantal slachtoffers langs de Oostvaardersdijk voor zover de begaanbaarheid van het terrein dit toeliet. In een plas iets zuidwest van gemaal De Blocq van Kuffeler werden o.a. bijna honderd dode Kluten gevonden, en langs een plas nabij paal 14 lagen op ongeveer 1 km oeverlengte 1720 dode en stervende vogels (Osieck en Roselaar, en Redactie Vogeljaar 1971). Dit waren vooral Wintertalingen en, in kleiner aantal, ook andere eendensoorten. Het aantal steltlopers was daar veel geringer en bleef beperkt tot een tiental ruiters en enkele Watersnippen en Kluten.

Op 14 september 1971 bij een telling langs de oever van een plas bij paal 14,9 vonden wij naast vele andere vogels ook een dode Poelruiter *Tringa stagnatilis*. Het exemplaar verkeerde al enigszins in ontbinding, maar kon toch nog geprepareerd worden. Het bevindt zich nu in de collectie van het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum) te Amsterdam, onder reg.nr. ZMA 22.952.

De volgende gegevens werden vastgesteld: ♀; follikels van het ovarium zeer klein; oviduct recht en alleen bij de cloaca iets verdikt, hetgeen er op duidt dat de vogel nog nooit eieren had gelegd; gewicht 65,0 gr; onder de huid vrij veel, maar tussen de ingewanden weinig vet. De maag was leeg. Vleugel 138, staart 53, snavel tot veren 39,3, loopbeen 54,4 mm. De vogel had een gebroken linkerloopbeen, onder de breuk was de poot geheel afge-

storven. Gezien het ongeveer normale gewicht is de doodsoorzaak waarschijnlijk toch wel botulisme en niet verhongering ten gevolge van de gebroken poot geweest. Er was geen rui van slag- of staartpennen, wel waren er bloedspoelen van lichaamsveren op borst, rug, de gehele voorhals en op de bovenvleugeldekenveren: het dier was bezig van zomer- of jeugdkleed naar winterkleed te ruïen.

Verenkleed: voorhoofd, keel, middenborst, buik, onderstaart en stuit wit; kruin- en nekveren asgrijs met sepia bruine subterminale vlek en bruine schacht; mantelveren sepiabruin, sterk versleten, soms nog met aanduiding van een geelbruine rand, hier en daar al geruid naar nieuwe veren van het winterkleed: effen grijs met bruine schacht en brede grijswitte rand; lange schouderveren donker sepiabruin, met geelbruine vlekken en rand langs de veer, welke rand echter bijna weggesleten is wat de veer een trapvormig voorkomen geeft; zijden van de borst vrij donker: veren licht grijsbruin met terminale witte band en subterminale witte vlekken, welke ze gebandeerd doen lijken; staartpennen wit, de binnenste met sepia bandering, de buitenste met onregelmatige sepia vlekken langs de randen; bovenvleugeldekenveren alle nieuw, donker sepiabruin, met grijsgele randen; ondervleugeldekenveren wit; slagpennen vrij nieuw, zwartbruin; snavel zwart; poten grijsgroen.

Gezien de aanwezigheid van brede grijsgele randen aan de middelste en grote vleugeldekenveren betreft het hier een eerstejaars vogel. In het overjarig zomerkleed zijn deze randen namelijk smal of afwezig. Bovendien hebben overjarige Poelruiters na de broedtijd sterk versleten slagpennen, welke pas in de late herfst vernieuwd worden, terwijl onze vogel vrij nieuwe slagpennen heeft.

Het kleed komt, afgezien van de al ingezette rui naar het winterkleed, goed overeen met een eerstejaars Poelruiter van augustus 1912 uit Sarpa (nabij Astrakan, zuidoost Rusland) in het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie in Leiden (cat. nr. 30). Bij dit dier zijn de rugveren nog niet zo ver-

Tabel 1. Maten van de Poelruiter van 14 sept. 1971 te Zuidelijk Flevoland vergeleken met die van een aantal exemplaren uit Nederlandse collecties.

Table 1. Measurements of Marsh-Sandpiper found dead 14th sep. 1971 at Zuidelijk Flevoland, Netherlands, compared with those of some specimens in Dutch collections.

	vleugel	staart	snavel tot voorhoofds- bevedering	loopbeen	
	wing	tail	culmen	tarsus	
ZMA 22.952, ♀ (Zuidelijk Flevoland)	138	53	39.3	54.4	
18 ♂ ♂	134—143 139.1	46—57 52.5	36.1—42 39.6	47.7—55.6 52.5	min.—max. gemiddeld mean
39 ♀ ♀	135—146 141.0	46—61 52.4	35.8—45.1 40.3	47.2—57.2 52.6	min.—max. gemiddeld mean
18 ♂ ♂, 39 ♀ ♀, 6? (totaal 63 ex.)	134—146 140.3	46—61 52.2	35.8—45.1 39.9	47.2—57.2 52.4	min.—max. gemiddeld mean

sleten als bij ZMA 22.952, maar de bovensleugeldekveren daarentegen iets meer. De maten van onze Poelruiter komen goed overeen met andere exemplaren uit diverse musea (Tabel I).

Het exemplaar uit Zuidelijk Flevoland is met 65 gram iets lichter dan de gewichten van 6 ♀♀, die wij uit de literatuur en collecties konden verkrijgen: 66.5, 67.3, 73 (Dement'ev), 73, 76 en 90 gram (wintervogels uit Nieuw Guinea in RMNH te Leiden). Vergeleken met de gewichten die Dement'ev voor 13 ♂♂ opgeeft (54.9-85 gr, gemiddeld 68 gr) is het gewicht van de Nederlandse vogel toch niet abnormaal laag.

De Poelruiter is een vogel van moerassige zoet- en zoutwaterpoeltjes met grasachtige oevervegetatie of slikranden in warme steppegebieden. Hij broedt van Bulgarije en Roemenië (incidenteel westelijk tot Oostenrijk) oostwaarts tot Kazakstan, en van het Aralmeer noordwaarts tot Moskou en Sverdlovsk. Daarnaast broedt de vogel in noordoost Mongolië en Mantsjoerije. Het overwinteringsgebied ligt in Afrika, geheel Zuid-Azië en Noord-Australië. De soort is waargenomen westelijk tot Groot-Brittanië en noordwaarts tot Finland.

De Avifauna van Nederland 2e ed. (1970:39) vermeldt 13 gevallen, waarvan één vondst, namelijk een vogel gevangen op Belgisch grondgebied door Graaf L. Lippens, welk dier eerst even de Nederlandse grens overvloog (Kist 1959). Dit exemplaar berust nu in de verzameling van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel. Het is ons inziens discutabel of er in dit geval wel van een vondst voor Nederland gesproken kan worden, aangezien de vogel de vogel niet in Nederland werd gevangen. Eén vogel kan immers niet in twee landen tegelijk gevonden zijn. Indien ons standpunt juist is, dan betreft de Poelruiter van Graaf Lippens de eerste waarneming voor Nederland, voor welke waarneming bewijsmateriaal in de vorm van een Belgische vondst aanwezig is. Het exemplaar uit Zuidelijk Flevoland is dan de eerste Nederlandse vondst.

C.N.A.: Bevestigde waarneming.

SUMMARY

During the hot summer of 1971 the circumstances in the shallow waters of the Dutch new polder Zuidelijk Flevoland were very appropriate for the development of the bacterium *Clostridium botulinum*, type C. The toxin of this bacterium causes food-poisoning, *botulismus*, in waterfowl. The authors visited the hardly accessible area several times in september and tried to count the number of victims. Some thousands of birds were found dead or dying on some km², most of them Teal *Anas crecca*, but also numbers of Snipe *Gallinago gallinago*, Shelduck *Tadorna tadorna*, Gadwall *Anas strepera*, a hundred of Avocets *Recurvirostra avosetta*, etc.

Among these birds a Marsh Sandpiper *Tringa stagnatilis* was found. It has been taken in the collection of the Zoological Museum in Amsterdam, nr. ZMA 22,952. According to plumage and gonads it was a first calendar year bird, moulting into winterplumage. The last few years this species is seen almost once a year in the Netherlands, the first one being observed in 1958. The bird in the ZMA-collection, however, is the first Marsh-Sandpiper collected in this country.

LITERATUUR

- Dement'ev, G.P. *et al.* 1969. Birds of the Sovjet Union, vol. III: 236-243. Engelse ed. door het Israel Program for Scientific Translations Ltd., Jerusalem.
- Haagsma, J., H. J. Over, Th. Smit, & J. Hoekstra. 1971. Een onderzoek naar aanleiding van het optreden van botulismus bij watervogels in 1970 in Nederland. Tijdschr. v. Diergeneeskunde 96 (16): 1072-1094.
- Kist, J. 1959. De Poelruiter, *Tringa stagnatilis* (Bechstein), nieuw voor Nederland. Limosa 32 (3): 112-117.
- Osieck, E. R., & C. S. Roselaar. 1971. Massale vogelsterfte in Zuidelijk Flevoland. Vogeljaar 19 (5): 604-606.
- Redactie Vogeljaar. 1971. De vogelsterfte van juni 1971 in Zuidelijk Flevoland en enkele krantenberichten over massale sterfte. Vogeljaar 19 (5): 606-608.

Adres: Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum), Plantage Middenlaan 53, Amsterdam.